

Injustizia epistemikoak: Agoran sartzeko zailtasun bat gehiago

Irati Zubia Landa

Filosofian doktoregaia UPV/EHU

Nire susmoa da, filosofiatik ezabatutako emakumez hitz egiteko, gogoetaren zati bat emakume izatea zer den eta filosofo izatea zer den pentsatzera bideratu beharko genukeela.

Ohikoa da filosofoa kobazulotik kanpo, ideien munduan, irudikatzea: mundutik aparte, munduaz pentsatzen. Alabaina, ez gara irla bakartiak, ezagutza eskuratzeko, sortzeko eta zabaltzeko beste pertsonen eta zenbait egitura sozialen premia dugu eta horien menpe gaude (McKinnon 2016: 438). Filosofook ere ez gara salbuespen; filosofo izateaz hitz egin behar badugu, ezin ditugu horiek albo batera utzi. Ezagutza eta filosofian horietan eraginetako bat seinatu nahi dut hemen.

Lehenbizi, ordea, bi filosofo gazteren testigantza berri eman nahi dut. Paula Ducay eta Inés García dira horiek, eta filosofiako gradua amaitzear zeudeneko sentipenen, ezinegonen eta konplexuen berri eman dute. Lehenengo egunetik sentitu ziren deseroso eta, aurrera egin ahala, kontuak ez du askoz hobera egin. Desberdin sentitu dira, ikasgelan ohikoak ziren beste profil batzuekin alderatuta: sekulako iniziatiba eta segurtasuna duena, denaren inguruan iritzi jasoak dituen,

eztabaidan sutsu oldartzen dena... Filosofiako gradua amaitzeaz dauden unean, ezin dute etengabeko epaia uxatu: «Benetan balio dugu honetarako?». «Tuntunak gara, akaso, eta inork ez digu abisatu?» (Ducau eta García 2021).

Galdera hori ez zitzaidan arrotza egin, baliteke nik neuk ere lehenago antzekorik esan izana. Beharbada, kasualitate hutsa da edo badugu tuntun sentitzeko motiborik, hain zuzen, tuntunak garelako. Edo baliteke guk eta, egingo dut apustu, beste zenbait emakumek sentitu dutenaren atzean bestelako motiborik ere egotea. Artikulu honetan hirugarren hipotesiari helduko diot *injustizia epistemiko* (IE) kontzeptuaren bidetik, eta saiaturiko naiz emakumeek plaza filosofikoan sartzeko izan ditzaketen zailtasun batzuen berri ematen.

Injustizia epistemikoak (IE)

Injustizia epistemiko (IE) nozioa Miranda Frickerren eskutik etorri zen eztabaida filosofikoaren erdigunera. Haren arabera, zehazki epistemikoak diren, hots, ezagutzari lotzen zaizkion bidegabekeriak daude. IE gertatzen da norbaiti modu bidegabean, alegia, ezagutzarekin zerikusirik ez duten arrazoiengatik, ezagutzeko gaitasuna edo aitortza ukatzen zaionean. Filosofiaren kasura eramanda, mahaigaineratu nahi dudana da ea posible den IEk norbaiten filosofatzeko gaitasunak urratu edo filosofo izateko aitortza ukatzea.

Hasteko, Frickerren beraren kasuari errepara dakioke. Frickerrek sekulako ekarpena egin du ezagutzaren dimentsio sozial eta politikoa mahaigaineratzen. Hala ere –eta meritu hori ukatu gabe, noski–, ironikoa eta deigarria da hau: nahiz eta IE nozioa hari aitortu, bada gai beraren inguruan ekarpenak egiten aritu den emakume arrazializatuen zerrenda luze bat. Horieta-ko batzuk dira: Alcoff (1996, 2000), Hooks (1992), Hull, Bell Scott eta Smith (1982), Ikuenobe (1998), Collins (2000), Lorde (1984), Moraga eta Anzaldúa (1981), Davis (2016 [1981]), Spivak (2003), Carby (1982) eta Ladner (1995). Ez dago sobera hemen horien izenak aipatzea. Kasu handirik ez zaie egin eta

ez dira aurrekaritzat jo. Ostera, emakume zuri batek gaia jorratu arte eztabaida filosofikoaren arreta ez da auzi honetara zuzendu. McKinnonen ustez, hor badago IEren eta filosofiaren arteko harremanaren zantzuren bat (McKinnon 2016: 438-439).

Kontuak kontu, ekarpen handia egin zuen Frickerrek; bi IE mota jarri zituen mahai gainean: *testigantza-injustizia* (TE) eta *injustizia hermeneutikoa* (IH).

Lehena ezagutza-transmisioari dagokio, eta bidezko arrazoirik gabe entzuleak hizlariaren sinesgarritasuna gutxitzen duenean gertatzen da. Bigarrena, berriz, ezagutza-baliabideei dagokie (kontzeptuak, terminoak, teoriak...), zehazki esperientzia sozialen ulermenerako baliabide hermeneutikoei. Horrela, IH gertatzen da norbaitek bizi duen esperientziari zentzua emateko beharrezkoak diren baliabide hermeneutikoen falta duenean eta gabezia hori ezagutzarekin zerikusirik ez duten arrazoiei zor bazaio (Fricker 2007: 17-18).

IE kontzeptuaren hedapena filosofiatik harago doa, eta tasinguru anitzetan identifika daitezkeen egoerak azaltzeko balio du. Dena den, uste dut badela motiborik injustizia mota biok filosofiarekin zerikusia izan dezaketela pentsatzeko. Izan ere, zer egiten du filosofoak? Gutxienez, bi gauza: iritziak trukatu eta iritziak justifikatu, hots, horiek ezagutzara gerturatu. Testigantza eta baliabide hermeneutikoein egiten du lan. Frickerrek zera eman zuen aditzera: prozesu hori ez da gardena, alegia, oinarritzko praktika horiek zenbait bidegabekeria zeharka ditzaquete. Haren ustez, IE dagoen tokian, bada *ezagutza-subjektu* gisa kaltetu den norbait, hots, ezagutzeko gaitasuna ukatu edo urratu zaion norbait (*ibid.*: 26). Posible ote, halako arrazoiengatik, norbaiten filosofatzeko gaitasuna ukatu edo urratzea?

*Injustizia epistemiko
nozioa Miranda
Frickerren eskutik
etorri zen eztabaida
filosofikoaren erdigunera.
Haren arabera, zehazki
epistemikoak diren, hots,
ezagutzari lotzen zaizkion
bidegabekeriak daude*

Testigantza-injustiziaz (TE)

TE bi hizlari edo gehiagoren arteko hitz-trukaketan sortzen den IE da. Praktika hori zentrala da eguneroko bizitzan, ezagutzaren transmisioan eta, zeresanik ez, ezagutza filosofikoaren kasuan. TE gertatzen denean, bi aukera daude: ezagutza-transmisioa eten egiten da, edo oker transmititzen da (Broncano 2019: 152). Hutsegite hori botere identitarioei badagokie, testigantzari 'injustizia' etiketa jarri beharko litzaioke.

Gizarte batean denok ez gara berdinak. Hori azaltzeko modu bat da esatea nortasun edo izateko modu ugari biltzen direla gizartean, alegia, identitate ugari daudela. Gainera, identitate horiek klase, genero, arraza edota beste hainbat kategoriaren arabera sailka daitezke. Halaber, identitate baten edo beste baten parte izatearen prezioa ere ez da beti berbera. Horren arabera, zenbait botere-harreman eta arrakala sortzen dira, adibidez, arrakala ekonomikoak. Arrakala ekonomikoa dagoenean, esaten dugu aberastasuna ez dela modu justuan banatzen gizarteko identitate desberdinen artean.

Frickerrek sinesgarritasunarekin ere antzeko zerbait gertatzen dela azpimarratu zuen, hark «sinesgarritasunaren ekonomia» deritzonarekin (Fricker 1999, 2003, 2006, 2007, 2008, 2010, 2013). Hau da, sinesgarritasuna ere ez da berdin banatzen, batzuek beste batzuek baino gehiago dute, eta, norbaiti hori modu bidegabean ukatzen zaionean, TE gertatzen da. Hainbat adibide eman zituen: esaterako, epaiketa batean norbaiti aurreiritzi arrazialengatik sinesgarritasuna ukatu eta modu bidegabean kondenatzea.¹

TE eta estereotipoak

Frickerren iritziz, sinesgarritasuna ukatzearen eta estereotipoen artean lotura egon daiteke. Nabardura bat gehituko nioke: estereotipo negatiboa, nolabait esateko, *ezagutzari* berari ere lotzen zaio. Hori azaltzeko, begiratu labur bat *Kontrako eztarritik*² (2019) liburuari.

Bertan, Alberdik «mugatze-mekanismoak» identifikatu eta izendatu zituen. Horiek

ez dira patroi isolatuak, elkar ukitzen dutenak, gurutzatzen eta gainjartzen direnak baizik. Mekanismook, izan, ez dira emakume bertsolariei bakarrik eta bereziki eragiten dietenak: gutxi-asiko, partikularitasunak partikularitasun, azpiratze sistema orotan errepikatzen dira. (Alberdi 2019: 18)

Estereotipoak ere mugatze-mekanismoak izan daitezke. Liburuan bi mugatze-mekanismoren berri eman zuen gutxienez: emakumeari loturiko estereotipoak eta bertsolariari loturikoak.

Eli Pagola: Emakume bertsolariak kritikatzeko hasi zen eta esan zidan: «Zu bestelakoa zara: zu zara Iker Zubeldia femenino bat». (*Ibid.*: 29)

Onintza Enbeita: «Zu ez zara neska bertsolaria, zu gutako bat gehiago zara». (*Ibid.*)

Amaia Agirre: Eta esan zidaten: «Zu gutako bat zara; zu erdi gizona zara, azkenean zu beti izango zara etxeko gizona, etxekoandrea bestea izango da». [...]

«Hik dauzkan potroak» / «Hi ez haiz besteak bezalakoa» eta halakoak askotan entzun ditut. (*Ibid.*: 30)

Oihana Bartra: Zer da bertsolari totala? Behar ditu grazia, trebezia soziala eta jendetasuna, bertso estilo jakin bat, euskalkiduna izatea, eta gizontasunarekin lotzen diren hainbat ezaugarri: erantzun azkarra, ingenioa, indarra, ziurtasuna, arrazoia, sendotasuna, ez kikiltzea, ez haustea. Zergatik kritikatzeko zaio Onintzari negar egitea? Ez delako bertsolari bati dagokiona, desafiatu egiten duelako bertsolariaren ideia bera. (*Ibid.*: 39)

Antza, zer lotzen den *emakumearekin* eta zer lotzen den *bertsolariarekin* ez dira bateragarri. *Emakume izatearekin* lotzen denak autoritatea kentzen du bertsotan, eta alderantziz. Orain, zer lotzen da emakumearekin eta zer filosofoarekin?

TE filosofian

Haslanger filosofo ezagunak, 2008an, berak eta bere kide batzuek filosofian jasotako tratua inguruko samin baten berri eman eta horren inguruan teorizatzeari ekin zion.

Graduatu zenean, harrituta, esan zioten sekula ez zutela ikusi ohorez graduaturiko emakumerik filosofian. Txantxa artean, iradoki zioten odol-proba bat egin beharko lioketela, benetan emakumea zela frogatzeko. Halaber, ondorioztatu zuen espazio gutxi zeudela filosofian filosofo arrakastatsua-ren irudia gizonaren (tradizional, zuri) irudiarekin lotzetik salbu (Haslanger 2008: 212-213).

Esan daiteke Haslangerren ikaskideei eskemak hautsi zizkiela emakume bat filosofatzen ikusteak. Edo Pagola, Enbeita, Bartra eta Agirreren bertsokideei emakume bat bertsotan ikusteak. Labur esateko, *eskemak*³ mundua ulerterrazago egi-ten diguten isuri inkontzienteak dira. Horien bidez, norbaiten edo zerbaiten ezaugarri nagusien kontzeptu laburtuak osa-tzen ditugu (Valian 1999: 104). Valianen analisisa aurrekari garrantzitsua izan da eta filosofian emakume gutxi egotearen

atzean estereotipoen eragina egon daitekeela defendatzeko aukera eman du (Saul 2013, Fine 2010, Haslanger 2008, Jenkins eta Hutchison 2013). Ideia sinplea da: filosofoaren irudia eta emakumearen irudia ez di-ra elkarrekin ondo ezkontzen.

Hasteko, esan da azken urteetan pentsamendu filosofi-koa dikotomia kontzeptual batzuetan oinarritu dela: arrazoi-mena/emozioa, gogo/gorputza, kultura/natura... (Jenkins eta Hutchison 2013: 2). Horie-

xek, gainera, bistakoa den harremana dute emakumeei (oro har, ez gizon zuriei) eta gizonari lotzen zaizkien genero rolekin.

Beste hipotesi batzuk filosofoaren eta filosofiaren irudiari lotu zaizkio. Batetik, filosofoaren irudi jakin bat dugu, filosofia gizonez beteta dagoelako. Bestetik, filosofia jokabide maskulinoekin lotzen delako, esaterako: oldarkortasunarekin

Batetik, filosofoaren
irudi jakin bat dugu,
filosofia gizonez beteta
dagoelako. Bestetik,
filosofia jokabide
maskulinoekin lotzen
delako, esaterako:
oldarkortasunarekin
edo konfrontaziorako
predisposizioarekin

edo konfrontaziorako predisposizioarekin (Beebe 2013). Horrek Agora emakumeentzako espazio deserosoa suertatzea eragin dezake (Etxeberria 2018: 337). Gainera, filosofia bera bikaintasun indibidualarekin lotzen da. Filosofoa jeinu barkartia da, bere baitan eta bere kabuz ideia originalak izateko gaitasuna duena. Irudi horrek honakoa onartzea ere badakar: edonork ezin duela halako diziplina zail eta eskusibo baten parte izan (*ibid.*: 338).

Horren aurrean, Etxeberriak jeinu indibidualaren irudia desmitifikatzeko abian diren zenbait analisi ekarri zituen gogora; bereziki, arte eta pentsamendu feministaren alorretik datoz horiek (*ibid.*: 340-341).⁴ Horietan, jeinu indibiduala desmitifikatzen duten auziak daude, adibidez, zenbateraino den lan indibiduala talentu indibidualaren fruitu.

Auzi hori esanguratsua da filosofiarentzat. Izan ere, errealitatean filosofoak ez du bere lana bakarrik egiten, ez gehienetan behintzat. Filosofia ere lan kolektiboa da, nahiz eta meritua sarri indibiduoak eta, gehienetan, gizonak eraman. Gogoan dut graduko lehen egunetan askotan errepikatzen zigitela: «Erraldoien sorbaldetan zamalkatzen garen ipotxak gara». Horrekin adierazi nahi zigituen gure jarduna ez dela hutsetik hasten, iraganean besteek egindakoaren gainean eta besteek egindakoarekin filosofatzen dugula. Ez dago esan beharrik nola irudikatzen genituen iraganeke erraldoi horiek.

Azkenik, jeinu indibidualaren ideia kamusten duen beste kasu bat filosofia feministaren garapena izan da. Etxeberriaren ustez, filosofia feministak ere auzitan jarri du jeinu eta ekarpen indibidualaren ideia (*ibid.*: 341).

Albo-kalteak?

TEn ondorioei dagokienez, Frickerrek bi kalte mota identifikatu zituen. Batetik, *lehen mailako kalteak*, TEn berezko kalte epistemikoak (Fricker 2007: 83-86); eta, bestetik, *bigarren mailako kalte praktikoak* (*ibid.*: 86-89). Azken horiek albo-kalte praktikoak dira: adibidez, isunak ordaintzea, lan

bikoitza egin behar izatea, epaiketa batean modu bidegabean kondenatzea...

«Tuntunak gara, akaso, eta inork ez digu abisatu?». Horren albo-kalte nabarmena egoera horrek sortzen duen samina eta ezinegona da.⁵ Pentsa liteke psikoterapia eta errefortzu positibo apur batekin konpon litekeela hori, baina kontua ez omen da hain sinplea. Izan ere, norbere buruarekiko konfiantza-galera lehen mailako kalte epistemikoa da. Kanpotik sinesgarritasuna ukatzearen poderioz, norbere buruari horixe ukatzera hel liteke bat. Hau da, konfiantza-galera horrek lehen mailako kalte epistemikoa ekar dezake: literalki, ezagutza galtzea. Etengabeko epaiak zaildu egiten du zenbait bertute garatzeko behar den ausardia intelektuala izatea eta ezagutzarako premiazkua den frikzio epistemikoa egotea (*ibid.*: 90).

McGillen ustez, horixe gertatzen da filosofatzeko gaitasun oinarritzkoarekin: eztabaidatzeko gaitasuna. Eztabaidatzeko, gutxienez, bi gauza behar dira: hizketa-kide bat eta hitz egitea. Batetik, emakumeak gutxitan hauteman dira eztabaida-kide gisa. Bestetik, hizketan hasi eta hizketa-ekintza horiek hainbatetan frustratzearen ondorioz, emakumeek hitz egiteari uzteko hautua egin izan dute maiz. Isilik gelditu izanaren ardura, gainera, emakumeen bizkarrean jarri da sarritan (McGill 2013: 203).

Injustizia hermeneutikoaz (IH)

IH ezagutza garatzeko baliabideekin lotzen da. Filosofoaren lanetako bat munduaz gogoeta egin eta mundua ulertaraztea da. Baliabide hermeneutikoak premiazkoak eta oinarritzkoak dira jardun horretan, horiexekin eta horiek eratuz egiten du lan. Frickerren ustez, gizartean baliabide horiek ez dira modu parekidean banatzen.

Hori azaltzeko, *sexu-eraso* kontzeptuaren kasua jarri zuen adibidetzat (Fricker 2007: 241-245). Nozio hori ez da betidanik egon gure hiztegieta, eta horrek zaildu egin du urte askoan halako esperientziak bizi zituztenen egoera. Izan

ere, kontzepturik gabe oso zaila zen esperientzia *ezezagun* hori modu zehatzean ulertu, azaldu eta, hortaz, salatzea. Gainera, baliabide hermeneutikoen faltari sinesgarritasun urria gehituz gero, ohikoa zen (eta da) salaketa bakoitzean testigantza horiek alboratzea, gutxiestea eta iritzi pertsonal edo gehiegikeriatzat jotzea. Halaber, eskura zeuden baliabide hermeneutikoek –‘ligoteo’, ‘sedukzio’ eta gisako terminoek– ez zieten mesede handirik egiten egoera salatzeke. Ondorioz, emakume askok amore eman eta egoera horiek normalizatu zituzten, nahiz eta jakin izatez ez zela zerbait *normala*. Elkarrekin saretu eta esperientziak partekatu ahala, ulertu eta interpretatu zuten horiexek kaltegarriak eta iraingarriak zirela. Hala, *sexu-abusu* kontzeptua garatu eta esperientzia hori ikusgarri eta salagarri egin zuten.

IH eta filosofia

Zer esan diezaguke IHk emakumeek filosofian duten egoeraz? Filosofoaren oinarritzko jardunetako bat munduko esperientzia, aspektu, gertaera eta auziak ulergarri egitea da, hots, tresneria hermeneutikoa ekoiztea.

Filosofo gehienak gizonak izan direnez, pentsa liteke emakumeentzat interesgarriak diren zenbait gairi ezikusia egin diola filosofiak urtetan zehar. Eta, beraz, emakumeen zenbait egoera ez direla ekoizpen hermeneutikoan kontuan hartu. Gainera, IHk badu bigarren aurpegi bat ere. Arazoa ez da soilik beharrezkoak diren baliabide hermeneutikoen gabezia, baita baliabide hermeneutikoen produkzioan esku hartzeko aukera ukatzea ere. Denon ahotsa ez bada berdin entzuten eta ez bada maila berean aintzat hartzen, baliabide hermeneutikoen bilduman ere ezingo dugu modu berean eragin.

Tradizio filosofikoa, nagusiki, gizonen arteko elkarriketak osatu du. Zorionez, emakumeak filosofian sartu ahala, interesgarri diren gai eta auzien abanikoa zabaldu da, baina baita horiek azaltzeko dauden termino eta teoriarena ere. Filosofia feminista izan daiteke emakume filosofoak plazan sartu eta

baliabide hermeneutikoen bilduman egin den ekarpenaren adibide argienetarikoa (Jenkins eta Hutchison 2013: 8). Egun, hobera egin dugu, noski, baina horrek ez du esan nahi mendetako herentzia erabat desegin dugunik (McGill 2013: 202).

Hasteko, nahiz eta filosofia feminista emakume askorentzako lubakia izan eta aukera hermeneutiko itzelak zabaldu, filosofiak nahiko jarrera erreakzionarioa erakutsi du harekiko. Haslangerren ustez, hori ere estereotipo-eskemen ondorioetako bat da. Ondikoz, filosofia feminista ez da filosofia kontsideratzen toki askotan (Haslanger 2008: 216).

Hark APArentzat zuzenduriko ikerketa baten arabera,⁶ arlo horretan diharduten emakumeen kopurua nabarmen da gizonena baino handiagoa. Alabaina, beste ikerketa batean, ikusi zen hori ez zela islatzen goi mailako aldizkarietako argitalpenetan⁷ (*ibid.*). *Hypatia* aldizkaria da salbuespen bakarrenetarikoa.

Pentsa liteke filosofia feministaren arloko ekarpenen kalitatea edo bertan dabiltzan autoreen maila ez dela distiratsua eta horregatik ez zaiola kasurik egiten. Alabaina, horretaz harago, badirudi 'feminismo' terminoak berak modu sesgatu errefusa eragiten duela kasu askotan. Jennifer Saulek, adibidez, alde nabarmena nabaritu zuen orraztaileen esku-tik. Bere lana hizkuntzaren filosofiaren arlokoa zenean, beti bidaltzen zitzairen zuzentzaileei. Feminismoaren inguruko lanak, aldiz, automatikoki bueltatzen zizkioten berari, zuzentzaileek begiratzeko aukerarik ere eman gabe (*ibid.*).

Alberdik Rodriguezen *Idazleen gorputzak* (2019) lanean kontatu zuenak badu horren sona. Hainbat literatur kritikarik emakumezko idazle berriak 'Erasmus belaunaldia'⁸ edo 'Erasmus literatura' terminoen bidez kategorizatu ohi zituztela kontatu zuen.

Uxue Alberdi: Ez nuen nahi nire lana horrela kategoriza zezaten. Erasmus literaturaz hitz egiten zuten guztiak gizonak ziren eta seinalatua, nire ustez, emakumeak. [...] Nori buruz ari zen testua? Nori eta zer seinalatu nahi zuen? Momentu hartatik niri erresistentzia bat sortzen zait gorputzean. *Orgasmus*⁹ liburua

atera zenean nik ez nuen parte hartu, orain ikusten dut desmarkatu egin nahi izan nuela Erasmus deitzen zioten horretatik. Eta sakonean desmarkatu nahi izan nuela emakume izatetik, ohartu nintzelako traba egiten ziola idazle izateari. (Rodriguez 2019: 83)

Zer gertatzen da hor? Batetik, kategorizazio zehatz batzuen-gatik emakumeek egindako filosofia –filosofia feminista, kasu honetan– jarduera espezifikotzat jo daiteke. Toki askotan, filosofia gisa baino, *Gender Studies* motako terminoen bidez kategorizatu ohi da (Jenkins eta Hutchison 2013: 8). Bere presentzia salbuetsitako espazioetara mugatzea ekar dezake horrek. Horrela, nahiz eta filosofia feminista baliabide hermeneutiko berrien iturri itzela izan, horren egoerari errepaturik, pentsa daiteke hermeneutikoki marjinalizaturiko posizio batean dagoela. Kosta egiten da filosofia feminista filosofia kontsideratzen. Ondorioetako bat da filosofo asko feminista bezala, eta bakarrik feminista bezala, irakurriak izatea, filosofo gisa baino. Horrek erregistroa eta filosofo gisa duen autoritatea erabat mugatzea ekar dezake.

Amaitzeko, bada marjinalizazio horren inguruko beste hipotesi bat. IH ez da baliabide hermeneutiko berriak ekointzi ahala bakarrik amaitzen. Talde dominanteek baliabide hermeneutiko berriak onartu eta legitimatu ezean, injustiziak bere horretan jarraitzen du. Masonek (2011) IH «ezjakintasunaren epistemologia» deritzonarekin lotu eta seinatatu zuen bi ezjakintasun mota eratortzen direla hortik: alde batetik, marjinalizaturiko taldeek beren esperientzia ulertarazteko baliabide hermeneutikoen gabezia dute, eta, beste aldetik, talde dominanteek erreproduzitu eta iraunarazten dituzten zapalkuntza-egoerak ignora ditzakete (McKinnon 2016: 441).

Nahiz eta filosofia
feminista emakume
askorentzako lubakia
izan eta aukera
hermeneutiko itzelak
zabaldtu, filosofiak nahiko
jarrera erreakzionarioa
erakutsi du harekiko

Gerta liteke talde azpiratuek baliabide hermeneutiko bilduma bat izatea, baina talde dominanteak horiekiko ezjakin mantendu eta, horrela, zapalkuntza iraunaraztea (*ibid.*: 442).¹⁰ Collinsek horixe gertatu dela seinalatu zuen emakume beltzek eginiko teorizazioaren kasuan, eta pentsa liteke halakorik gertatu izan dela filosofia feministaren kasuan ere. Kontuak kontu, orokorrean, konplikatua dirudi injustizia epistemikoaren gurpil-zorua etetea.

Horren aurrean, zer?

Nik ez dut konponbide zehatzik; akaso, egin behar ez denaren inguruko intuizioen bat besterik ez. Horiekin itxiko dut artikulu hau.

Hau idazten ari nintzela, graduako anekdota batekin oroitu naiz. Rawlsen belo ikusezina lantzen ari ginen, eta irakasleari otu zitzaion ariketa interesgarria izan zitekeela ikaskideon artean belo ikusezina rol-joko baten bidez errepresentatzea. Hantxe jarri ginen, metaforikoki begiak estalita, ahal bezain gizarte justuena irudikatu nahian, abiapuntuko identitate, pribilegio eta botere-harremanak albo batera utzita. Ariketa desastre bat izan zen. Aise konturatu ginen denon ahotsa ez zela berdin entzuten eta gure proposamenak dagoeneko ezagutzen genuen munduko botere-harremanez blai zeudela. Egoera neutral bat irudikatzeko, botere-harremanekin zerikusia duten faktoreei ezikusiarena egitea estrategia txarra zela ikasi genuen.

Baliteke, filosofia praktika neutraltzat jo badugu ere, halakorik erdietsi nahi izanez gero gisa horretako faktoreei erreparatzen jarraitzea izatea norabide egokiena. McGillek (2013) seinalatu moduan, askotan pentsatu izan da egoera honi aurre egiteko emakume filosofoek egin dezaketen onena dela gutxiespen eta injustiziei entzungor egin eta eztabaida filosofikoan ekarpenak egiten jarraitzea (*ibid.*: 198). Beste gauza batzuen artean, zera esan nahi du horrek: egoerari aurre egiteko, artikulu honetako galderak ez direla garrantzizkoak.

Ez dugula zertan Beauvoirren «zer da emakume izatea?» eta «zer da filosofo izatea?» galderak jorratu. Besterik gabe, ahalik eta ondoen filosofatzen jarraitu eta kito.

Noski, bikaintasuna, zorrotzasuna eta kalitatea edozein filosofoen hitza ebaluatzeko beharrezko irizpideak dira. Frickerrek ere kontuan hartu zituen IE egoerak ebaluatzeko orduan. Horiek begi-bistatik galduz gero, joera erredukzionista baterako arriskua egon daiteke, ez bailegoke modurik norbaiti hitza arrazoi egoki batengatik edo bidegabekeria batengatik ukatu zaion bereizteko (Fricker 2007: 20).

Alabaina, hori bateragarria da filosofian eta ezagutza-prozesuan eragina duten bestelako aspektu sozialen inguruko gogoetarekin. Eta uste dut azken hori ahaztu egiten dugula batzuetan. Inportantea iruditzen zait «zer da emakume izatea?» eta «zer da filosofo izatea?» galderei heltzen jarraitu eta hori ahalik eta zorrotzasun filosofiko handienaz egitea. Bateragarria da hori jardun filosofiko zorrotzarekin.

Ez hori bakarrik, galdera horiek berebiziko interes filosofikoa dute. Filosofoa ez da mundutik aparte dagoen izaki bakartia. Filosofoa zerbait bada, munduaz pentsatu eta munduaz galdetzen duen norbait da, baina baita munduan dagoena ere. Gogoeta-iturri infinitu bat da mundua, batez ere gurea, non ez diren arazoak falta. Horien inguruan zeresan handia dute bazterrean gelditu diren ahotsek. Interes filosofikoa du bazterrean zergatik geratu diren galdetzeak. Horiei entzungor eginez gero, galera epistemiko itzela izango du filosofiak. 🍷

Oharrak

1. Harper Leeren *To Kill a Mockingbird* (1960) eleberri ezaguneko parte bat aipatu zuen: zehazki, 1935eko Alabaman Tom Robinsonen epaiketa (Lee 2003 [1960]: 271).
2. Interesgarria litzateke ariketa horren antzekoa egitea emakume pentsalari euskaldunen kasuan.
3. Valianek «eskema» deritzon hori oso gertu dago Haslangerrek ideologiatzat jo zuenetik (Haslanger 2008: 79).
4. Elena Ferranteren *Lamica geniale* (2011) eta Siri Husvedten *The Blazing World* (2014) obrak aipatu zituen.
5. Ibilbide akademikoa, oro har, ez da batere ibilbide samurra. Antza, antsietatea eta depresioa garatzeko sei aldiz aukera gehiago dituzte doktoregaiek (Evans *et al.* 2018), eta, goi mailako formakuntzako beste lanbide batzuekin alderatuta, maiztasun handiagorekin pairatzen dituzte beren osasun mentalaren gainbeheraren sintomak (Lavecque *et al.* 2017). Psikologia sozialean 'solo sindrome' deritzon fenomeno dela-eta, gutxiengoan dauden taldeen kasuan, antsietateak gora egin dezake, estereotipoa ez birproduzitzeko presioagatik, norbere errendimendua modu errealean gutxitzeraino (Steele 1997, Maass eta Cadinu 2003, Haslanger 2008: 216-218).
6. 'Preliminary Report of the Survey on Publishing in Philosophy', APA Committee on the Status of Women in the Profession, 2009 (www.mit.edu/~shaslang/papers/HaslangerPRSP.pdf).
7. Australian Research Council-en *ERA 2010 Journal List* (www.arc.gov.au/era/era_2010/archive/era_journal_list.htm#1).
8. Liburuan, Iban Zalduak (2009) 'Erasmus literatura' delakoaren inguruan duen artikulua berri ematen da. Bertan, batik bat idazle emakumeen lanen ezaugarriak bildu zituen, tonu ironikoan. Horietako batzuk benetan astakeria hutsak, pertsonaia homosexualak sartzea, adibidez.
9. Besteak beste Irati Jimenezek eta Katixa Agirrek parte hartu zuten 2010eko argitalpen bati egiten dio erreferentzia –*Orgasmus* izeneko ipuin erotikoen bilduma bat, zehazki–. *Berria*-n idatziriko artikulubatean, Jimenezek ironiaz 'orgasmus' terminoa proposatu zuen beren buruei erreferentzia egiteko. Agirreren hitzetan: «Izatekotan, hobe *Orgasmus*, *Erasmus* baino» (Zuazo 2010).
10. Hori azaltzeko, *borondatezko ezjakintasun hermeneutiko* kontzeptuaz hitz egin dute batzuek (*ibid.*: 442, Pohlhaus 2012: 715).

Bibliografia

- Alberdi, U. (2019): *Kontrako eztarritik*, Zarautz, Susa. *Lisipe* bilduma 5.
- Alcoff, L. M. (1996): 'The Problem of Speaking for Others', in J. Roof eta R. Wiegman (argk.): *Who Can Speak? Authority and Critical Identity*, Champaign, University of Illinois Press.
- (2000): 'On Judging Epistemic Credibility: Is Social Identity Relevant?', in N. Zack (arg.): *Women of Color and Philosophy*, Malden, Blackwell Publishers.
- Beebee, H. (2013): 'Women and Deviance in Philosophy', in Hutchison eta Jenkins (argk.) (2013), 61-81.
- Broncano, F. (2019): *Puntos ciegos. Ignorancia pública y conocimiento privado*, Madril, Lengua de Trapo.
- Buxton, R.; Whiting, L. (2020): *The Philosopher Queens. The Lives and Legacies of Philosophy's Unsung Women*, Londres, Ubound.
- Calhoun, C. (2009): 'The Undergraduate Pipeline Problem', *Hypatia* 24(2), 216-223.
- Carby, H. (1982): 'White Women Listen! Black Feminism and the Boundaries of Sisterhood', in Centre for Contemporary Cultural Studies: *The Empire Strikes Back. Race and Racism in the 70s Britain*, Londres, Routledge, 212-235.
- Collins, P. H. (2000): *Black Feminist Thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, New York, Routledge.
- Davis, A. (2016 [1981]): *Emakumeak, arraza eta klasea*, Donostia, Jakin eta Elkar. *Eskafandra* bilduma 1. Itzultzailea: Danele Sarriugarte.
- Dotson, K. (2012): 'A Cautionary Tale. On Limiting Epistemic Oppression', *Fronteries* 33(1), 24-47.
- Ducay, P.; García I. (2021): 'Inseguridad, vértigo y filosofía', *Sincronías*, 2021-03-04 (<https://sincronias.medium.com/inseguridad-v%C3%A9rtigo-y-filosof%C3%ADa-bb38b3a95f2e>; berreskuratua: 2021-06-14).
- Etxeberria, A. (2018): 'Por qué hay menos mujeres en Filosofía: un punto ciego y sus explicaciones', *Revista Internacional de Éticas Aplicadas* 27, 333-345.
- Evans, T.; Bira, L.; Gastelum, J.; Weiss, T.; Vanderford, N. (2018): 'Evidence for a mental health crisis in graduate education', *Nature Biotechnology* 36, 282-284.
- Ferrante, E. (2016 [2011]): *La amiga estupenda*, Bartzelona, Lumen.
- Fine, C. (2010): *Delusions of Gender. How Our Minds, Society, and Neurosexism Create Difference*, New York, WW Norton and Company.
- Fricker, M. (1999): 'Epistemic Oppression and Epistemic Privilege', *Canadian Journal of Philosophy* 29 (gehigarria), 191-210.
- (2003): 'Epistemic Injustice and a Role for Virtue in the Politics of Knowing', *Metaphilosophy* 34(1-2), 154-173.

- (2006): 'Powerlessness and Social Interpretation', *Episteme* 3(1-2), 96-108.
- (2007): *Epistemic Injustice. Power and the Ethics of Knowing*, Oxford, Oxford University Press.
- (2008): 'Replies to Critics', *Theoria* 23(1), 81-86.
- (2010): 'Replies to Alcoff, Goldberg, and Hookway on Epistemic Injustice', *Episteme* 7(2), 164-178.
- (2013): 'Epistemic justice as a condition of political freedom?', *Synthese* 190(7), 1.317-1.332.
- Jenkins, F.; Hutchison, K. (2013): 'Introduction. Searching for Sofia: Gender and Philosophy in the 21st Century', in Hutchison eta Jenkins (argk.) (2013), 1-21.
- Haslanger, S. (2008): 'Changing the Ideology and Culture of Philosophy: Not by Reason (Alone)', *Hypatia* 23(2), 210-223.
- Hooks, B. (1992): *Black Looks. Race and Representation*, New York, South End Press.
- Hull, G. T.; Bell Scott, P.; Smith, B. (1982): *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave. Black Women's Studies*, New York, Feminist Press at CUNY.
- Husvedt, S. (2014): *Un mundo deslumbrante*, Bartzelona, Anagrama.
- Hutchison, K.; Jenkins, F. (argk.) (2013): *Women in Philosophy. What Needs to Change?*, Oxford, Oxford University Press.
- Ikenobe, P. (1998): 'A Defense of Epistemic Authoritarianism in Traditional African Cultures', *Journal of Philosophical Research* 23, 417-440.
- Ladner, J. (1995): *Tomorrow's Tomorrow. The Black Woman*, Lincoln, University of Nebraska Press.
- Lavecq, K.; Anseel, F.; De Beuckelaer, A.; Van der Heyden, J.; Gisle, L. (2017): 'Work organization and mental health problems in PhD students', *Research Policy* 46(4), 868-879.
- Le Guin, U. (1969): *La mano izquierda de la oscuridad*, Bartzelona, Minotauro.
- Lee, H. (2003 [1960]): *How to Kill a Mockingbird*, Londres, The Folio Society.
- Lorde, A. (1984): *Sister Outsider. Essays and Speeches*, New York, Crossing Press.
- Maass, A.; Cadinu, M. (2003): 'Stereotype threat: When minority members underperform', *European Review of Social Psychology* 1(4), 243-275.
- Mason, R. (2011): 'Two Kinds of Unknowing', *Hypatia* 26(2), 294-307.
- McGill, J. (2013): 'The Silencing of Woman', in Hutchison eta Jenkins (argk.) (2013), 197-215.
- McKinnon, R. (2016): 'Epistemic Injustice', *Philosophy Compass* 11(8), 437-446.
- Merton, R. K. (1965): *On The Shoulders of Giants. A Shandean Postscript*, New York, The Free Press.

- Moraga, C.; Anzaldúa, G. (1981): *This Bridge Called My Back. Writings by Radical Women of Color*, Londres, Persephone Press.
- Pohlhaus, G. J. (2012): 'Relational Knowing and Epistemic Injustice: Toward a Theory of Willful Hermeneutical Ignorance', *Hypatia* 27(4), 715-735.
- Rodriguez, E. (2019): *Idazleen gorputzak. Egiletasuna ezbaian literatura-ren joko zelaian*, Zarautz, Susa. *Lisipe* bilduma 6.
- Saul, J. (2013): 'Implicit Bias, Stereotype Threat and Women in Philosophy', in Hutchison eta Jenkins (argk.) (2013), 39-60.
- Spivak, G. C. (2003): 'Can the Subaltern Speak?', *Die Philosophin* 14(27): 42-58.
- Steele, C. M. (1997): 'A threat in the air: How stereotypes shape the intellectual identities and performance of women and African Americans', *American Psychologist* 52, 613-629.
- Valian, V. (1999): *Why So Slow? The Advancement of Women*, Cambridge, MIT Press.
- Zaldua, I. (2009): 'Hamasei aholku Erasmus literatura idazteko', *Eibar.org*, 2009-03-05 (<https://eibar.org/blogak/volga/hamasei-aholku-erasmusliteratura-idazteko>; berreskuratua: 2021-10-10).
- Zuazo, I. (2010): 'Hamar emakumek idatzitako ipuin erotikoak bildu ditu *Orgasmus-ek*', *Berria*, 2010-12-17 (www.berria.eus/paperekoa/1532/033/001/2010-12-17/hamar-emakumek-idatzitako-ipuin-erotikoak-bildu-ditu-orgasmus-ek.htm; berreskuratua: 2021-10-13).